

Ўзбекистон солиқ тизимида халқаро муносабатларни шакллантиришнинг ижтимоий-иқтисодий зарурлиги ва аҳамияти

28.01.2016 | Номер: №12(96)-2015 | <http://biznes-daily.uz/uz/birjaexpert/36520-uzbkiston-soliq-tizimida-xalqaro-munosabatlar>

Жаҳон мамлакатларининг иқтисодий сиёсатини тартибга солиш халқаро ва минтақавий миқёсда ҳуқуқ меъёрларига асосланиб, улар давлатларнинг иқтисодий бирлашмаларини юридик ва жисмоний шахслар орасидаги иқтисодий муносабатларини тартибга солади.

Ушбу жараёнларнинг боришида халқаро иқтисодий ташкилотлар билан биргаликда солиқ соҳасидаги конвенция, битимлар ҳам муҳим роль ўйнайди. Улар жаҳон иқтисодиётида давлатлараро характерга эга бўлган институтлар, келишиб олинган мақсадлар, ваколатлар ва доимий органларга эга. Улар халқаро иқтисодий масалаларни тартибга солишда аъзо давлатлар томонидан ишлаб чиқилган ва қабул қилинган резолюция ва кўрсатмалардан, ҳукуматлараро даражада тузилган келишувлардан, минтақавий даражадаги ноҳукумат ташкилотларнинг келишув ва шартномалардан, маслаҳат ва ҳамкорлик каби ўзаро таъсир усулларида кенг фойдаланади.

Ҳозирги замон тез ўзгариб бораётган жаҳонда мамлакат тараққиёти халқаро алоқаларга кўп жиҳатдан боғлиқдир.

Ўзбекистон Президенти Ислам Каримов Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси шундай деган эди: "...Жаҳон банки томонидан эълон қилинган, харид қобилияти бўйича ҳисобланадиган ялпи ички маҳсулот ҳажмига қараб аниқланадиган иқтисодий ривожланиш борасидаги янгиланган рейтингда Ўзбекистон дунёнинг 190 та давлати орасида 2010 йилдаги 72-ўриндан 66-ўринга кўтарилди.

Мамлакатимиз 2014 йилда бизнесни юритиш шароити бўйича рейтингда 8 поғонага, солиққа тортиш борасида эса 61 поғона юқорига кўтарилди. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Тараққиёт дастурининг баҳосига кўра, Ўзбекистон сўнгги йилда бизнес юритишни енгиллаштириш соҳасида амалга оширилган ислохотлар бўйича етакчи ўнта мамлакат каторидан жой олди..."(1).

Бунинг учун давлатлараро ва халқаро ташкилотлар ўртасидаги шартномалар, конвенция, битимлар мамлакат ривожига энг самарали воситадир.

Мамлакатлар билан иқтисодий ҳамкорлик ва халқаро ташкилотлар билан тузилган шартнома алоқаларини такомиллаштириш, яна ҳам ўзаро манфаатли ҳамкорликнинг имкониятларини топиш ва амалга ошириш зарур. Бунинг учун ўзаро бир-бирини чуқурроқ ўрганиш, айниқса, иқтисодий соҳада солиққа тортиш муносабатларни такомиллаштириш, тажрибани умумлаштирган ҳолда муносабатларни илмий таҳлил қилиш бу масалани самарали ҳал қилишга ёрдам беради.

Ҳар бир давлат солиқ солишнинг ўз тизимини барпо этаётганда аввал-бошдан икки имкониятга эга бўлади - солиқни иқтисодий операцияларни амалга ошириш жойида ундириш ёки ўз резидентларининг ер куррасининг исталган нуқтасидаги фаолиятдан олган даромадларига ўзида солиқ солиш. Бироқ барча мамлакатларда солиқ ставкалари ва иқтисодий ривожланиш даражаси турличалиги сабабли, иккиёқлама солиқ солиш ҳолати юзага келиши мумкин. Халқаро ҳукумат битимлари жойлашган жойдаги мамлакатда солиқларни ундиришга мутлақ ҳуқуқни бериш йўли билан ёки иккала давлатда солиқ солиш имкониятини сақлаб, бироқ уларнинг бирида солиқ солишнинг энг юқори миқдорини чеклаш орқали бундай ҳолга барҳам бериш мақсадида тузилади.

Жаҳон амалиётининг кўрсатишича, кўп мамлакатларда ўз қоидалари мавжуд бўлиб, уларга амал қилган солиқ тўловчилар иккиёқлама солиқ солишга йўл қўймаслик тўғрисидаги халқаро битимлар тақдим этадиган имтиёзларни олишлари мумкин. Бундай битимни тузиб, ҳар қандай давлат аввал бошдан солиқ солиш соҳасидаги айна ўзининг манфаатлари ҳимоя қилиниши ва уларга риоя этилишини назарда тутди.

Ушбу масалада бизнинг мамлакатимиз ҳам истисно эмас, у жаҳон молия тизимига интеграцияланар экан, миллий қонун ҳужжатларида агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасида Ўзбекистон Республикасининг солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларида назарда тутилганидан бошқача қоидалар белгиланган бўлса, халқаро шартнома қоидалари қўлланилади (Солиқ кодексининг 4-моддаси) дея белгилади. Шу тариқа, мамлакатимизда ҳам халқаро қонун ҳужжатларининг миллий қонун ҳужжатларидан устуворлиги белгиланган.

Иккиёқлама солиқ солишга йўл қўймаслик тўғрисидаги халқаро битимлар коллизия ҳуқуқ меъёрларига киради. Улар биринчи навбатда, дунёдаги ҳар қандай иқтисодиёт молия тизими ғоятда манфаатдор бўлган тадбиркорлар ва инвесторларнинг халқаро бизнесни юритишларини анча енгиллаштириши керак. Молиявий бозорларнинг етакчи мамлакатлари Иқтисодий ҳамкорлик ва ривожланиш ташкилоти (ИХРТ) иккиёқлама солиқ солишга йўл қўймаслик тўғрисида халқаро битимларнинг стандартлаштирилган моделларини тузиб, уларни махсус модель конвенциясида тасдиқлаб, бу билан муаммони ҳал этишга ягона ёндашувни таклиф этиб ўтган асрнинг 60-йилларида шундай ҳулосага келдилар. ИХРТ Конвенцияси дунёдаги кўп мамлакатларнинг мутахассислари фойдаланаётган тушунчалар, атамалар, мезонларни стандартлаштирди.

“Солиқ фирибгарлиги” ва фискал мажбуриятлардан бўйин товлаш мақсадида сохта фирмаларни барпо этиш масалаларида Европа мамлакатлари билан қиёслаганда АҚШ тутган қатъийроқ позиция АҚШ Молия вазирлигини 1976 йилда ўз модель битимини ишлаб чиқиш ва чоп этишга ундади. АҚШ ҳукумати берилаётган имтиёзлардан фойдаланишга қатъийроқ (ИХРТ Конвенцияси модели билан қиёслаганда) чекловлар жорий этиб, бошқа мамлакатлар билан шартномалар тузишда ундан база сифатида фойдаланмоқда.

Муҳокама қилинаётган халқаро битимларнинг учинчи модели ҳам мавжуд. Бу – БМТнинг намунавий солиқ конвенцияси бўлиб, 1980 йили расмий равишда тавсия қилинган. 1979 йилда ишлаб чиқилган ушбу конвенция саноати ривожланган мамлакатлар билан ривожланаётган мамлакатлар ўртасида иккиёқлама шартнома асосида солиқ муносабатларини тартибга солиш имкониятини ўзининг асосий мақсади қилиб қўяди.

Ўзбекистон имзолаган халқаро битимлар ИХРТ Конвенцияси моделига асосланади. Унинг афзаллиги шундаки, Конвенциядан шартномалар тузиш учун базавий ҳужжат сифатида фойдаланилади, аҳдлашувчи тарафларга иккиёқлама солиқ солишга йўл қўймаслик тўғрисидаги битимда ишлатиладиган тушунчаларни бир хил талқин қилиш имконини берадиган моддама-модда шарҳларни ўз ичига олади.

Бундай битимлар бўйича солиқ имтиёзини олиш чизмаси анча оддий. Одатда бу таомилда бошқа мамлакатда олган даромадидан солиқни пасайтирилган ставкада тўлаш ниятидаги даромад олувчи ўзининг резидентлигини тасдиқлаш учун доимий турадиган мамлакатдаги солиқ органига мурожаат қилади. Солиқ маъмурларининг пасайтирилган ставкада солиқ тўлашга олдиндан рухсатини олиш ёки солиқ тўлиқ ставкада тўланганидан кейин унинг бир қисмини қайтаришларини сўраб мурожаат қилиш. Солиқ имтиёзини олиш тартиби солиқ кодексининг 155-моддасида батафсил баён этилган.

Бундан ташқари, 2014 йил 1 январдан бошлаб мамлакатимизда даромадларнинг роялти, дивиденд ва фоизлар сингари турлари бўйича норезидентларга иккиёқлама солиқ солишга йўл қўймаслик тамоили соддалаштирилди. Эндиликда уларнинг халқаро битим тузилган давлатдаги резидентлигини тасдиқлайдиган маълумотнома тақдим этишларининг ўзи кифоя.

Мухтасар айтганда, республикаимизда олиб борилаётган изчил солиқ соҳасидаги ислохотлар мамлакатимиз иқтисодиёти юксалишига ҳамда халқаро меъёрларга мослашувига хизмат қилмоқда.

**Шухрат РАЖАПОВ,
Шавкат БАБАЕВ,**

ТДИУ “Молия ва солиқлар” кафедраси катта ўқитувчилари.

Аннотация:

Маълумки, ҳозирги кунда мамлакатлар ўртасида солиқ тизимида халқаро муносабатларни шакллантириш ва уларни жадаллашуви жаҳон хўжалик алоқаларини тартибга солиш зарурияти ва аҳамиятини оширади. Шу нуқтаи назардан мамлакатимизнинг кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик, қолаверса, барча иқтисодий жабҳаларда тадбиркорлар учун жаҳон ҳамжамияти билан иқтисодий алоқаларни айниқса, солиқ соҳасидаги ўзаро битимлар, қонунлар ва меъёрий ҳужжатларнинг иқтисодий моҳиятларини ўрганиш муҳим аҳамият касб этиб келмоқда.

Таянч сўзлар: конвенция, декларация, резолюция, резидент, шартнома, фискал, роялти, дивиденд, фоиз.

Как известно, на сегодняшний день формирование и развитие международных отношений в налоговой системе между стран повышает необходимость и значимость регулирования мировых хозяйственных связей. С этой позиции важное значение имеет изучение экономической сущности экономических связей субъектов малого бизнеса и частного предпринимательства, а также предпринимателей всех сфер экономики страны с мировым сообществом, в особенности, взаимных соглашений, законов и нормативных актов в налоговой сфере.

As known as that, today the formation and development of international relations in the tax system between the countries increases importance of regulating global economic relations. In this context, frontage of the economic substance of the economic relations in small business and entrepreneurship, especially entrepreneurs in all spheres of the economy with the international community are playing an important role on particularly mutual agreements, laws and regulations in the tax area.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг мамлакатимизни 2014 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2015 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. “Халқ сўзи”, 2015 йил 19 январь.

2. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ Кодекси.-Т.: Адолат, 2015 й.- 88 бет.

3. F.Sh.Shamsutdinov, Sh.F.Shamsutdinova. “Chet mamlakatlar soliq tizimi”-Toshkent-2011 y.

4. www.soliq.uz

5. www.mf.uz

6. www.norma.uz

7. www.lex.uz